

Ἡ Ἀποστολικότητα τῆς Ἐκκλησίας στό Θεολογικὸ Διάλογο τῆς Ὁρθοδόξου μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία*

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ

Εἰσαγωγή

Ὡς γνωστόν, ἡ μέθοδος ποὺ ἀκολουθήθηκε στό Θεολογικὸ Διάλογο μεταξύ Ὁρθοδόξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι οἱ δύο Ἐκκλησίες νὰ ξεκινήσουν τὸ Διάλογο ἀπὸ τὰ σημεῖα ποὺ τὶς ἐνώνουν καὶ ἀναπτύσσοντάς τα νὰ πλησιάσουν ἐκ τῶν ἔνδον καὶ προοδευτικὰ ὅλα τὰ σημεῖα, στὰ ὁποῖα διαφωνοῦν¹. Μὲ ἄλλα λόγια αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ βάση τῆς θεολογίας τοῦ Διαλόγου μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν εἶναι ἡ κοινὴ θεολογικὴ παράδοση τῆς α' χιλιετίας. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ τὸ σημαντικότερο θέμα τῆς Ἐκκλησιολογίας μὲ τὶς βασικῆς

---

1. * Εἰσήγηση ποὺ ἔγινε στὰ γερμανικὰ στὰ πλαίσια τοῦ 5ου Διεθνοῦς Πατρολογικοῦ Συνεδρίου ποὺ διοργάνωσε τὸ ρωμαιοκαθολικὸ ἴδρυμα Pro Oriente σὲ συνεργασία μὲ τὴν Ἀνώτατη Ἐκκλησιαστικὴ Ἀκαδημία Θεσσαλονίκης μεταξύ 22-26 Σεπτεμβρίου 2007 στὴ Θεσσαλονίκη, μὲ θέμα «Ἡ ἀγιότητα καὶ ἡ ἀποστολικότητα τῆς Ἐκκλησίας (Die Heiligkeit und die Apostolizität der Kirche)».

1. Βλ. ΖΑΦΕΙΡΗ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ - ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ (Μητροπολίτου Περιστερίου), «Ὁρθοδοξία καὶ Ρωμαιοκαθολικισμός. Ὁ ἀρξάμενος Θεολογικὸς Διάλογος. Γεγονότα καὶ σκέψεις», στὸ *Θεολογία* 53 (1982), σ. 853 κ.έ., 876 ἔξ. Βλ. ἐπίσης «Ἡ ἔναρξις τοῦ ἐπίσημου θεολογικοῦ διαλόγου μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν Ὁρθοδόξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς εἰς Πάτμον καὶ Ρόδον (29 Μαΐου - 4 Ἰουνίου 1980)», στὸ *Ἐπίσκεψις* 233 (1980), σ. 4 ἔξ.· SALACHAS D., *Il dialogo teologico ufficiale tra la chiesa cattolico-romana e la chiesa ortodossa. Iter e documentazione*, Quaderni di O Odigos, Centro ecumenico "s. Nicola" padri domenicani, Bari 1994, σ. 51 κ.έ.· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., *Θεολογικὸς διάλογος Ὁρθοδόξων καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν (Ἱστορία - Κείμενα - Προβλήματα)*, Ἐκδ. Ἀδελφῶν Κυριακίδη Α. Ε., Θεσσαλονίκη - Ἀθήνα 1996, σ. 43 ἔξ.· ΛΙΑΝΤΑ ΓΡ. Μ., *Διορθόδοξος Διακονία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ συμβολὴ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν στοὺς διμερεῖς θεολογικοὺς διαλόγους μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία καὶ τὴν Ἐκκλησία τῶν Παλαιοκαθολικῶν (Διδακτορικὴ Διατριβή)*, Ἐκδ. Κορηλία Σφακιανῆ, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 147 κ.έ.

θεολογικές πτυχές και προϋποθέσεις του, πού αποτέλεσε τὸ σημεῖο ἀναφορᾶς καὶ τὸν ἄξονα τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου ἀπὸ τὴν ἔναρξή του μέχρι σήμερα (1980-2007), ἀπηχεῖ καὶ ἐκφράζει ὄχι μιὰ σύγχρονη ἐκκλησιολογικὴ προσέγγιση γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῆς ἐνότητας μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ τὴν ἐκκλησιολογικὴ διδασκαλία καὶ συνείδηση τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας. Ἔτσι τὰ θεολογικὰ κείμενα πού βγήκαν κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου ἀποτελοῦν μνημεῖα θεολογικῆς σύγκλισης, πού θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ ἐπιτευχθεῖ, χωρὶς τὴ συνεχῆ ἀναφορὰ καὶ θεμελίωση τῶν θεολογικῶν θέσεων τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν δύο Ἐκκλησιῶν στὴ μεταξὺ τους κοινὴ θεολογικὴ παράδοση. Τόσο τὸ κείμενο τοῦ Μονάχου (1982), ὅσο καὶ τὰ κείμενα τοῦ Βαρι (1987), τοῦ Νέου Βάλαμο (1988) καὶ τῆς Ραβέννας (2007), πού ἀποτελοῦν μέχρι στιγμῆς τὰ τέσσερα σημαντικότερα κείμενα τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου, συνοψίζουν καὶ ἐκφράζουν οὐσιαστικὰ τὴν πατερικὴ θεολογικὴ παράδοση τῆς ἐνιαίας καὶ ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας².

Κατόπιν τούτων ὅσα διαλαμβάνονται στὰ παραπάνω κείμενα τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου γιὰ τὴν ἀποστολικότητα τῆς Ἐκκλησίας, πού ἀποτελεῖ καὶ τὸ θέμα τοῦ Συνεδρίου μας, δὲν ἀποτελοῦν θεολογικὲς προσεγγίσεις ἐπὶ τῇ βάσει μιᾶς ἐκκλησιολογικῆς προβληματικῆς ξένης πρὸς τὴν κοινὴ παράδοση τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ ξεκάθαρες ἐκκλησιολογικὲς θέσεις τῶν Πατέρων τῆς ἐνιαίας καὶ ἀδιαίρετης Καθολικῆς Ἐκκλησίας, πού ἀναφέρονται κυρίως καὶ κατ' ἐξοχὴν στοὺς δύο πυλῶνες τοῦ ἀποστολικοῦ χαρακτῆρα τῆς Ἐκκλησίας: α) στὴν ἀποστολικὴ διαδοχὴ τῶν ἐπισκόπων τῶν διαφόρων τοπικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ β) στὴν πιστότητά τους στὴν ἀποστολικὴ παράδοση.

2. Βλ. ἐπίσης ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. Δ., «Ἐνότητα καὶ καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας στὸ θεολογικὸ διάλογο μεταξὺ Ὁρθοδόξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κειμένων τοῦ Μονάχου (1982), τοῦ Βαρι (1987), τοῦ Νέου Βάλαμο καὶ τῆς Ραβέννας (2007)», στὸ *Θεολογία* 80,2 (2009), σ. 103 ἔξ.· ΜΑΡΤΖΕΛΟΣ Γ. Δ., “Einheit und Katholizität der Kirche im theologischen Dialog der Orthodoxen und der Römisch-katholischen Kirche”, στὸ *Einheit und Katholizität der Kirche*, Pro Oriente, Bd. XXXII, Wiener patristische Tagungen IV (PRO ORIENTE – Studententagung «L'Unité et la Catholicité de l'Église» - “Einheit und Katholizität der Kirche”, Sibiu, 27.-30. Juni 2007, hrsg. von Theresia Hainthaler, Franz Mali und Gregor Emmenegger), Tyrolia-Verlag, Innsbruck-Wien 2009, σ. 99.

α. Τὸ κείμενο τοῦ Μονάχου (1982)

Τὸ πρῶτο θεολογικὸ κείμενο τοῦ Διαλόγου ὑπῆρξε καρπὸς τῆς Β' Γενικῆς Συνέλευσης τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς ποὺ συνήλθε στὸ Μόναχο ἀπὸ 30 Ἰουνίου ἕως 6 Ἰουλίου 1982 καὶ εἶχε ὡς θέμα «Τὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Εὐχαριστίας ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ μυστηρίου τῆς Ἁγίας Τριάδος»³. Τὸ κείμενο αὐτὸ προβάλλοντας τὴν ἐνότητα μεταξὺ τοπικῆς καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας μὲ βάση τὴν εὐχαριστιακὴ Ἐκκλησιολογία τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας ποὺ ἄρχισε, ὡς γνωστόν, νὰ βρῆσκει πρόσφορο ἔδαφος καὶ στὴ ρωμαιοκαθολικὴ θεολογία ἰδιαίτερα μετὰ τὴ Β' Σύνοδο τοῦ Βατικανοῦ⁴, ἀναφέρεται μετὰ τῶν ἄλλων καὶ στὴν ἀποστολικότητα τῆς Ἐκκλησίας ποὺ ἀποτελεῖ οὐσιώδεις συστατικὸ γνώρισμα τῆς φύσεώς της.

Ἡ Ἐκκλησία, ὅπως τονίζεται, εἶναι ἀποστολική, γιατί τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας, ποὺ ἀποκαλύφθηκε ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ καὶ διενεργεῖται ἀδιάκοπα, παραδόθηκε σ' αὐτὴν ἐν Ἁγ. Πνεύματι ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους ποὺ ἀποτελοῦν τοὺς ἀδιάψευστους μάρτυρες αὐτοῦ τοῦ μυστηρίου. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ τὰ μέλη της

3. Βλ. «Μόναχον: Αἱ ἐργασίαι τῆς Β' ἐν ὀλομελείᾳ Συνελεύσεως τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῶν Ἐκκλησιῶν Ὁρθοδόξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς», στὸ *Ἐπίσκεψις* 277 (1982), σ. 2 κ.έ.· SALACHAS D., ὄπ. παρ., σ. 57 κ.έ.· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὄπ. παρ., σ. 45· ΛΙΑΝΤΑ Γρ. Μ., ὄπ. παρ., σ. 160 κ.έ.· MARTZELOS G. D., "Der theologische Dialog zwischen der Orthodoxen und der Römisch-katholischen Kirche: Chronik - Bewertung - Aussichten", στὸ *Orthodoxes Forum* 21 (2007), Heft 1-2, σ. 193 καὶ στὸ Κ. Nikolakopoulos (Hg.), *Benedikt XVI. und die Orthodoxe Kirche. Bestandsaufnahmen, Erwartungen, Perspektiven*, EOS Verlag, St. Ottilien 2008, σ. 294· ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. Δ., *Ὁρθοδοξία καὶ σύγχρονοι διάλογοι*, Ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 200.

4. Βλ. AFANASSIEFF N., «L' Eucharistie, principal lien entre les catholiques et les orthodoxes», στὸ *Irenikon* 38 (1965), σ. 337 κ.έ. καὶ στὸ *HerKorr* 20 (1966), σ. 336 κ.έ.· BRUN M., *Orthodoxe Stimmen zum II. Vatikanum. Ein Beitrag zur Überwindung der Trennung*, Ökumenische Beihefte 18, Universitätsverlag, Freiburg (Schweiz) 1988, σ. 198 κ.έ.· CHARKIANAKIS ST., *Τὸ περὶ Ἐκκλησίας Σύνταγμα τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου (Εἰσαγωγή - Κείμενον - Συστηματικὴ ἀνάκρισις)*, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 89 ἐξ., 122 (ὑποσ. 1), 182. Ἀπὸ ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς βλ. τὴν πολὺ σημαντικὴ διαπίστωση τοῦ Καρδινάλιου Lercaro σχετικὰ μὲ τὴν εὐχαριστιακὴ κατανόηση τῆς Ἐκκλησίας ἐκ μέρους τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς: «So ist hier in aller Klarheit festgestellt, dass durch die Feier der Eucharistie in jeder dieser Kirchen in ganz realer Weise die einzige heilige Kirche in ihrer Gesamtheit aufbaut wird und sich fortentwickelt» (G. Lercaro, «Die Bedeutung des Dekrets De Oecumenismo für den Dialog mit den nicht-katholischen Kirchen des Ostens», στὸ *Concilium* 1 [1965], σ. 445).

θά κριθοῦν κατὰ τὴν ἔσχατη ἡμέρα ἀπὸ τὸ Χριστὸ καὶ τοὺς ἀποστόλους⁵. Ἐπειδὴ δὲ βασικὸ στοιχεῖο τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως, μὲ τὸ ὁποῖο διενεργεῖται μέσα στὴν Ἐκκλησία τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας, ἀποτελεῖ ἡ τέλεση τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἡ ἀποστολικότητα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένη μὲ τὴ θεία Εὐχαριστία. Ὅπως οἱ ἀπόστολοι ἦταν συνηγμένοι περὶ τὸν Χριστὸ καὶ συνιστοῦσαν τὴν Ἐκκλησία, ἔτσι καὶ κάθε εὐχαριστιακὴ σύναξις περὶ τὸν ἐπίσκοπον συνιστᾷ πραγματικὰ τὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, πού βρῖσκεται σὲ κοινωνία μὲ τὴν πρώτη κοινότητα τῶν μαθητῶν, καθὼς καὶ μὲ ὅλες τὶς κοινότητες πού τελοῦν ἢ ἔχουν τελέσει τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας⁶. Ἔτσι ἡ κοινωνία πού ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῆς τοπικῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος ἔχει τὴ θέση τῆς μέσα στὴν κοινωνία πού ὑπῆρχε στὴν ἀποστολικὴ κοινότητα⁷. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς στὴν ἀρχαία ἐκκλησιαστικὴ παράδοση, πού μαρτυρεῖται ἤδη στὴν «Ἀποστολικὴ παράδοση» τοῦ Ἰππολύτου, ὁ λαὸς πού ἐκλέγει τὸν ἐπίσκοπον μιᾶς τοπικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ ἐγγυητὴς τῆς ἀποστολικῆς πίστεως τοῦ ἐπισκόπου του, ὅπως αὐτὴ ἀποτυπώνεται στὴν ὁμολογία τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας· ταυτόχρονα ὁμῶς καὶ ὁ ἐπίσκοπος διὰ τῆς χειροτονίας του γίνεται ἐγγυητὴς καὶ μάρτυρας τῆς ἀποστολικότητος τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας του⁸ καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ τὴ διατήρησιν τῆς πιστότητος τῆς Ἐκκλησίας του στὴν ἀποστολικὴ παράδοσις⁹.

Μέσα στὰ πλαίσια αὐτὰ κατανοεῖται καὶ ἡ σημασία τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς πού ἡ σπουδαιότητα καὶ οἱ ἐκκλησιολογικὲς συνέπειές τῆς ἐξαιρῶνται ἰδιαζόντως στὸ κείμενον τοῦ Μονάχου. Ἡ ἔννοια τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς

5. Βλ. «Κείμενον τοῦ Μονάχου», III, 3a, στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 58· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 164· *Dokumente wachsender Übereinstimmung. Sämtliche Berichte und Konsentexte interkonfessioneller Gespräche auf Weltebene*, Bd. 2 (1982-1990), hrsg. von Harding Meyer, Damaskinos Papandreu, Hans Jörg Urban, Lukas Vischer, O. Lembeck- und Bonifatius-Verlag, Frankfurt am Main/Paderborn 1992 (=DWÜ, Bd. 2), σ. 538· *Orthodoxes Forum* (=OFo), 3,2 (1989), σ. 226.

6. Βλ. ὅπ. παρ., III, 1, στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 57 ἔξ.· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 163 ἔξ.· DWÜ, Bd. 2, σ. 537 ἔξ.· OFo, 3,2 (1989), σ. 226.

7. Βλ. ὅπ. παρ., II, 4, στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 55· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 162· DWÜ, Bd. 2, σ. 536· OFo, 3,2 (1989), σ. 224.

8. Βλ. ὅπ. παρ., στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 55 ἔξ.· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 162 ἔξ.· DWÜ, Bd. 2, σ. 536 ἔξ.· OFo, 3,2 (1989), σ. 224 ἔξ.

9. Βλ. ὅπ. παρ., III, 3, στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 59 ἔξ.· D. SALACHAS, ὅπ. παρ., σ. 165· DWÜ, Bd. 2, σ. 539· OFo, 3,2 (1989), σ. 227.

συνίσταται σύμφωνα με τὸ κείμενο στὸ γεγονός ὅτι ὁ ἐπίσκοπος λαμβάνει τὴ δωρεὰ τῆς ἐπισκοπικῆς χάριτος κατὰ τὸ μυστήριο τῆς χειροτονίας του πὺν τελεῖται ἀπὸ ἐπισκόπους πὺν ἔλαβαν καὶ οἱ ἴδιοι τὴ δωρεὰ αὐτή, χάρις στὴν ὑπαρξὴ μιᾶς ἀδιάκοπης διαδοχῆς τῶν ἐπισκοπικῶν χειροτονιῶν, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους. Μὲ τὸ μυστήριο τῆς χειροτονίας τὸ Ἅγ. Πνεῦμα παρέχει στὸν ἐπίσκοπο ὄχι νομικά, σὰν νὰ πρόκειται γιὰ ἀπλή μεταβίβαση ἐξουσίας, ἀλλὰ μυστηριακά, τὴν ἐξουσία τοῦ λειτουργοῦ πὺν ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς ἔλαβε ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τὴν ὁποία δέχθηκε ὡς ἄνθρωπος¹⁰. Μὲ ἄλλα λόγια τὸ λειτουργήμα τοῦ ἐπισκόπου ὡς χάρισμα ἀπορρέει ἀμέσως ἐκ τοῦ Ἅγ. Πνεύματος καὶ παρέχεται στὸν ἐκλεγέντα διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ὁμόρων ἐπισκόπων ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀποστολικότητος τῆς Ἐκκλησίας του, καθὼς καὶ τῆς ἀποστολικότητος τῶν ἄλλων τοπικῶν Ἐκκλησιῶν διὰ μέσου τῶν ἐπισκόπων τους, πὺν εἶναι καὶ αὐτοὶ μάρτυρες τῆς ἀποστολικῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας τους¹¹. Μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ εἶναι κάτι πολὺ περισσότερο ἀπὸ μιὰ ἀπλή μεταβίβαση ἐξουσιῶν. Ἀποτελεῖ διαδοχὴ μάρτυρος τῆς ἀποστολικῆς πίστεως ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας πὺν βρίσκεται σὲ κοινωνία μὲ τὶς ἄλλες Ἐκκλησίες πὺν μαρτυροῦν καὶ αὐτὲς τὴν ἴδια ἀποστολικὴ πίστη. Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, ὅπως τονίζεται στὸ κείμενο, ἡ ἐπισκοπικὴ «καθέδρα» ἔχει κεφαλαιώδη σημασία γιὰ τὴν εἰσδοχὴ τοῦ ἐπισκόπου στὸ κέντρο τῆς ἀποστολικῆς κοινωνίας¹². Αὐτὴ δὲ ἡ ἀναγωγὴ τοῦ κάθε ἐπισκόπου στὴν ἀποστολικὴ κοινωνία συνδέει τὸ σύνολο τῶν ἐπισκόπων πὺν διακονοῦν τὶς τοπικὲς Ἐκκλησίες μὲ τὸ σύνολο τῶν ἀποστόλων. Ὅπως οἱ ἀπόστολοι, ἔτσι καὶ οἱ ἐπίσκοποι συγκροτοῦν σύλλογο πὺν ἔχει τὶς ρίζες του διὰ τοῦ Ἅγ. Πνεύματος στὸ «ἐφάπαξ» τῆς ἀποστολικῆς ὁμάδος πὺν ἀποτελεῖ τὸ μοναδικὸ μάρτυρα τῆς πίστεως. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι, ὅπως οἱ ἀπόστολοι, ἔτσι καὶ οἱ ἐπίσκοποι ὀφείλουν νὰ εἶναι ἐνωμένοι μεταξύ τους διὰ τῆς πίστεως, τῆς ἀγάπης, τῆς ἀποστολῆς, τῆς καταλλαγῆς καὶ νὰ συμμετέχουν στὴν αὐτὴ εὐθύνη καὶ τὴν αὐτὴ διακονία τῆς Ἐκκλησίας¹³. Οἱ βασικεῖς ἀρχὲς καὶ προϋποθέσεις τῆς ἀποστολικότητος τῆς Ἐκκλη-

10. Βλ. ὅπ. παρ., II, 3, στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 54· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 162. *DWÜ*, Bd. 2, σ. 535 ἐξ.· *OFO*, 3,2 (1989), σ. 224.

11. Βλ. ὅπ. παρ., II, 4, στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 56· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 163· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 536 ἐξ.· *OFO*, 3,2 (1989), σ. 225.

12. Βλ. ὅπ. παρ., στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 56· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 163· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 537· *OFO*, 3,2 (1989), σ. 225.

13. Βλ. ὅπ. παρ., III, 4, στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 60· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 165· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 539· *OFO*, 3,2 (1989), σ. 227.

σίας, όπως διατυπώνονται ήδη στο κείμενο του Μονάχου, αποτελούν τη βάση για την περαιτέρω ανάπτυξη και έπεξεργασία τους στα επόμενα κείμενα του Θεολογικού Διαλόγου.

β. Το κείμενο του Μπάρι (1987)

Το κείμενο του Βαρι με θέμα «Πίστις, μυστήρια και ένότης της Ἐκκλησίας» αποτελεί, ως γνωστόν, συνέχεια του κειμένου του Μονάχου και εγκρίθηκε κατά την Δ΄ Γενική Συνέλευση της Μικτής Θεολογικής Ἐπιτροπῆς πού συνήλθε στο Βαρι τῆς Ἰταλίας ἀπὸ 9-16 Ἰουνίου 1987¹⁴. Στὸ κείμενο αὐτὸ ἐξαιρέται ιδιαίτερα ἡ σημασία τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως σὲ σχέση μετὰ τὴν πίστη καὶ τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἐκκλησία ἀποτελεῖ κατὰ τὸ κείμενο τὸν τόπο μεταδόσεως τῆς πίστεως, στὸν ὁποῖο παραδίδονται οἱ ἀλήθειες τῆς θείας Ἀποκαλύψεως σύμφωνα μετὰ τὴν ἀποστολικὴ παράδοση, ὅπως ἀποτυπώθηκαν στὴν Ἁγ. Γραφή, στὶς Οἰκουμηνικὲς Συνόδους, στὴ λειτουργικὴ ζωὴ καὶ στὴ διδασκαλία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας¹⁵. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, ὅπως τονίζεται, ἤδη ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας ἡ τέλεση τοῦ βαπτίσματος συνδέθηκε μετὰ ἕνα ὀρισμένο τύπο ἐκφράσεως τῆς πίστεως, μετὰ τὸν ὁποῖο ἡ τοπικὴ Ἐκκλησία μετέδιδε στὸν καθηγούμενο τὸ οὐσιῶδες περιεχόμενο τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο κατανοεῖται στὴ συνέχεια καὶ ὁ ρόλος τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, στὸ ὁποῖο διατυπώνονται μετὰ συνελτυγμένη μορφή τὰ οὐσιώδη σημεῖα τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως πού διαρθρώνονται κυρίως γύρω ἀπὸ τὴν ὁμολογία τῆς πίστεως στὰ πρόσωπα τῆς Ἁγ. Τριάδος καὶ στὴν Ἐκκλησία¹⁶.

Ἐξάλλου κάθε τοπικὴ Ἐκκλησία, ἐκφράζοντας τὸ βαθύτερο εἶναι τῆς μετὰ τὴν τέλεση τῶν μυστηρίων καὶ κυρίως τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας,

14. Βλ. «Ἡ Δ΄ Συνέλευση τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς Θεολογικοῦ Διαλόγου μετὰ τῶν Ἐκκλησιῶν Ὁρθοδόξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς (Μπάρι, 9-16 Ἰουνίου 1987). Κοινὸν Ἀνακοινωθέν», στὸ *Ἐπίσκεψις* 382 (1987), σ. 10· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 95 κ.έ.· LIANTIA Γ. Μ., ὅπ. παρ., σ. 179 κ.έ.· MARTZELOS G. D., ὅπ. παρ., στὸ *OFo* 21 (2007), Heft 1-2, σ. 198 καὶ στὸ Κ. Nikolakopoulos (Hg.), ὅπ. παρ., σ. 304 ἐξ.· ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. Δ., ὅπ. παρ., σ. 208 κ.έ.

15. Βλ. «Κείμενο τοῦ Βαρι», I, 5, στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 88· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 168· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 543· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 230.

16. Βλ. ὅπ. παρ., I, 4 (20), στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 94· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 171· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 546· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 233.

ἀποτελεῖ συνέχεια τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀποστόλων καὶ γι' αὐτὸ κοινωνεῖ μὲ ὅλες τὶς Ἐκκλησίες ποὺ μετέχουν τῆς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀποστολικῆς πίστεως καὶ τελοῦν τὰ αὐτὰ μυστήρια. Ἡ τέλεση τῶν μυστηρίων ἐπιβεβαιώνει τὴν κοινωνία τῆς πίστεως μεταξὺ τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ φανερώνει τὴν ταυτότητα καὶ τὴ μοναδικότητα τῆς ἀποστολικῆς πίστεως καὶ παράδοσης, στὴν ὁποία μετέχουν οἱ τοπικὲς Ἐκκλησίες¹⁷. Ὅσοσο, ὅπως τονίζεται στὸ κείμενο, καίτοι ἡ ταυτότητα τῆς πίστεως κατὰ τὴν τέλεση τῶν μυστηρίων εἶναι οὐσιαστικὸ στοιχεῖο τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, ἡ διαφορὰ στὴ διατύπωση τῆς πίστεως δὲν θέτει σὲ κίνδυνο τὴν κοινωνία μεταξὺ τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, ὑπὸ τὸν ὄρο βέβαια ὅτι κάθε Ἐκκλησία μπορεῖ νὰ ἀναγνωρίσει διὰ μέσου τῶν ποικίλων διατυπώσεων τὴ μόνη ἀuthεντικὴ πίστη ποὺ παραλήφθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους¹⁸. Κι αὐτὸ γιατί σημασία δὲν ἔχει ἐν προκειμένῳ ἡ διαφορὰ τῶν διατυπώσεων τῆς πίστεως καθ'ἑαυτήν, ἀλλὰ ἡ μέσῳ τῶν ποικίλων διατυπώσεων διατήρηση τῆς ἀποστολικῆς πίστεως καὶ παράδοσης στὶς κατὰ τόπους Ἐκκλησίες.

γ. Τὸ κείμενο τοῦ Νέου Βάλαμο (1988)

Τὸ κείμενο αὐτὸ μὲ θέμα «Τὸ μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης ἐν τῇ μυστηριακῇ δομῇ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδίᾳ ἡ σπουδαιότης τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς διὰ τὸν ἁγιασμόν καὶ τὴν ἐνότητα τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ» ἐγκρίθηκε κατὰ τὴν Ε' Γενικὴ Συνέλευση τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς ποὺ συνήλθε στὸ Νέο Βάλαμο τῆς Φιλανδίας ἀπὸ 19 ἕως 27 Ἰουνίου 1988¹⁹. Τὸ πλαίσιο, μέσα στὸ ὁποῖο ἐξετάζεται τὸ ἐν λόγω θέμα εἶναι καὶ πάλι ἡ εὐχαριστιακὴ Ἐκκλησιολογία τοῦ κει-

---

17. Βλ. ὅπ. παρ., I, 4 (23), στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 95· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 172· DWÜ, Bd. 2, σ. 547· OFo, 3,2 (1989), σ. 234.

18. Βλ. ὅπ. παρ., I, 6 (25), στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 96· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 172 ἔξ· DWÜ, Bd. 2, σ. 547· OFo, 3,2 (1989), σ. 234.

19. Βλ. «Ἡ Ε' Γενικὴ Συνέλευση τῆς Διεθνούς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξὺ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», στὸ *Ἐπίσκεψις* 403 (1988), σ. 7 ἔξ· «Κοινὸ κείμενο τῆς Διεθνούς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν Ὁρθοδόξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς (Νέο Βάλαμο, 26 Ἰουνίου 1988)», στὸ *Ἐπίσκεψις* 404 (1988), σ. 9· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 132 κ.έ· ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 108 ἔξ· ΛΙΑΝΤΑ ΓΡ. Μ., ὅπ. παρ., σ. 192 ἔξ· MARTZELOS G. D., ὅπ. παρ., στὸ OFo 21 (2007), Heft 1-2, σ. 201 καὶ στὸ K. Nikolakopoulos (Hg.), ὅπ. παρ., σ. 309· MARTZELOS Γ. Δ., ὅπ. παρ., σ. 214 ἔξ.

μένου του Μονάρχου, με βάση την οποία αναπτύσσεται ή σημασία του μυστηρίου της Ίεροσύνης και ιδιαίτερα της αποστολικής διαδοχής ως ἐγγύησης ἀφενὸς τῆς κοινωνίας πού ὑπάρχει μέσα στήν καθ' ὅλου Ἐκκλησία, εἰς τρόπον ὥστε νὰ διασφαλίζεται ἡ ἐνότητά της, καὶ ἀφετέρου τῆς διαχρονικῆς συνέχειας πού τὴ χαρακτηρίζει με τὴν κοινότητα τῶν Ἀποστόλων σὲ κάθε τοπικὴ τῆς ἔκφανση.

Τὰ ὅσα διαλαμβάνονται στὸ κείμενο στηρίζονται, ὅπως ὑπογραμμίζεται ἡδη ἀπὸ τὴν ἀρχή, στὴ διαπίστωση ὅτι καὶ στίς δύο Ἐκκλησίες ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ εἶναι θεμελιώδης γιὰ τὸν ἀγιασμό καὶ τὴν ἐνότητα τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ οἱ δύο Ἐκκλησίες δέχονται ὅτι ἡ ἱεροσύνη στήν Ἐκκλησία πού ὑπάρχει μέσῳ τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς καθιστᾶ παρούσα τὴν ἱεροσύνη αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ἡδη στήν Καινὴ Διαθήκη ἀποκαλεῖται ὄχι μόνο «ἀπόστολος», ἀλλὰ καὶ «ιερεὺς» καὶ «ἐπίσκοπος»²⁰. Καίτοι, ὅπως τονίζεται, ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ὡς μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, μετέχουν τῆς ἱεροσύνης του, ὁ Χριστὸς ὡς κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας κατέστησε «εἰς τόπον καὶ τύπον αὐτοῦ» τοὺς Ἀποστόλους, τοὺς ὁποίους ἐξέλεξε ἀπὸ τὸ λαό, τοὺς ἐφοδίασε με τὸ κύρος καὶ τὴν αὐθεντία του καὶ τοὺς ἐνίσχυσε με τὴ χάρη τοῦ Ἁγ. Πνεύματος²¹. Ἔτσι ὁ ἀποστολικὸς χαρακτήρας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἱεροσύνης πού ὑπάρχει σ' αὐτὴν δὲν νοεῖται ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἱεροσύνη τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων²². Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱεροσύνη δηλ. εἶναι ἀποστολική, γιατί ἀσκειῖται σὲ συνέχεια καὶ πιστότητα πρὸς ὅ,τι δόθηκε ἀπὸ τὸ Χριστὸ καὶ παραδόθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους. Παράλληλα ὅμως εἶναι ἀποστολικὴ καὶ γιατί ἡ εὐχαριστιακὴ σύναξη, στήν ὁποία προκάθεται ὁ λειτουργὸς, ἀποτελεῖ πρόγευση τῆς ἐσχατολογικῆς κοινωνίας με τὸ Χριστὸ καὶ τοὺς Ἀποστόλους. Μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ ἡ ἱεροσύνη τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως τονίζεται, παραμένει στενότερα συνδεδεμένη πρὸς ἐκείνη τῶν Ἀποστόλων καὶ διὰ μέσου αὐτῶν πρὸς ἐκείνη τοῦ Χριστοῦ²³. Ἡ ἱεροσύνη τῶν Ἀποστόλων εἶναι μοναδικὴ καὶ ἀναντικατάστατη, γιατί οἱ Δώδεκα ἀποτελοῦν τοὺς ἱστορικοὺς μάρτυρες καὶ κήρυκες τοῦ

20. Βλ. «Κείμενο τοῦ Νέου Βάλαμο», Εἰσαγωγὴ 2, στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 110· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 178· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 556· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 241.

21. Βλ. ὅπ. παρ., II (18), στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 114· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 181· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 559· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 244.

22. Βλ. ὅπ. παρ., I (13), στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 113· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 180· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 558· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 243.

23. Βλ. ὅπ. παρ., I (14), στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 113 ἔξ· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 180· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 558· *OFo*, 3,2 (1989), σ. 243.

ἔργου καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ. Ταυτόχρονα ὁμως ἀποτελοῦν καὶ τὰ θεμέλια τῆς Ἐκκλησίας καθ' ὅλη τὴ διαχρονικὴ πορεία της διὰ μέσου τῶν αἰώνων, εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἀποστολή τους νὰ παραμένει ἀκόμη ὄρατὴ καὶ ἐνεργὸς ἐν ἀναμονῇ τῆς δεύτερης ἔλευσης τοῦ Χριστοῦ²⁴.

Ἡ ἀποστολικότητα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένη μὲ τὴν ἀποστολικὴ διαδοχὴ. Κι αὐτὸ γιατί τὸ ἔργο καὶ τὴν ἀποστολή τῶν Ἀποστόλων συνεχίζουσι μέσα στὴν Ἐκκλησία οἱ ἐπίσκοποι μὲ τοὺς περὶ αὐτοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, καθιστάμενοι μὲ τὴ χειροτονία τους διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων²⁵. Ὁ σκοπὸς τῆς ἱεροσύνης τοῦ ἐπισκόπου, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ ἐπίκεντρο ὅλων τῶν χαρισμάτων καὶ διακονιῶν τοῦ Ἁγ. Πνεύματος, συνίσταται κυρίως στὴν ἐπίτευξη καὶ διατήρηση τῆς ἐνότητος στὰ πλαίσια τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας. Κι αὐτὸ γιατί ἡ ἱεροσύνη του κορυφώνεται μὲ τὴν τέλεση τῆς Θ. Εὐχαριστίας, μὲ τὴν ὁποία γίνονται ὅλοι ἕνα σῶμα, τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ²⁶. Ἔτσι ὄχι μόνον ἡ ἱεροσύνη, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἄρρηκτα καὶ λειτουργικὰ δεμένη μὲ τὴν ἀποστολικὴ διαδοχὴ καὶ δὲν μπορεῖ οὔτε νὰ νοηθεῖ οὔτε νὰ πραγματοποιηθεῖ ἀνεξάρτητα ἀπ' αὐτήν.

Τὸ γεγονός αὐτὸ φαίνεται ἰδιαίτερα κατὰ τὴν ἐπισκοπικὴ χειροτονία, κατὰ τὴν ὁποία ἡ συλλειτουργία τῶν ἐπισκόπων ἐκφράζει ἀφενὸς τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν ταυτότητά της πρὸς τὴν ἀποστολικὴ κοινωνία²⁷. Ὅπως οἱ Ἀπόστολοι συγκροτοῦσαν τὶς πρῶτες κοινότητες σὲ ἕνα σῶμα, κηρύττοντας τὸ Χριστό, τελώντας τὴν Εὐχαριστία καὶ καθοδηγώντας τοὺς βαπτισμένους σὲ κοινωνία μὲ τὸ Χριστὸ καὶ μεταξύ τους, τὸ αὐτὸ συνεχίζει νὰ κάνει καὶ κάθε ἐπίσκοπος μὲ τὸ νὰ κηρύττει τὸ ἴδιο Εὐαγγέλιο, μὲ τὸ νὰ προῖσταιται τῆς ἴδιας Εὐχαριστίας καὶ μὲ τὸ νὰ διακονεῖ τὴν ἐνότητα καὶ τὸν ἁγιασμὸ τῆς ἐμπιστευμένης σ' αὐτὸν κοινότητος²⁸. Ὡς προεστὼς τῆς Εὐχαριστίας ἔχει τὴν εὐθύ-

24. Βλ. ὅπ. παρ., II (20-21), στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 115· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 181· DWÜ, Bd. 2, σ. 559· OFo, 3,2 (1989), σ. 244.

25. Βλ. ὅπ. παρ., II (18), στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 114 ἐξ· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 181· DWÜ, Bd. 2, σ. 559· OFo, 3,2 (1989), σ. 244.

26. Βλ. ὅπ. παρ., III (25), στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 116· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 182· DWÜ, Bd. 2, σ. 560· OFo, 3,2 (1989), σ. 245.

27. Βλ. ὅπ. παρ., III (28), στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 117· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 182· DWÜ, Bd. 2, σ. 560· OFo, 3,2 (1989), σ. 245.

28. Βλ. ὅπ. παρ., III (33), στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 118 ἐξ· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 183· DWÜ, Bd. 2, σ. 561· OFo, 3,2 (1989), σ. 246.

νη να διαφυλάττει την κοινότητα να είναι πιστή στη διδασκαλία και την παράδοση των Ἀποστόλων και να την καθοδηγεί στην καινή ἐν Χριστῷ ζωή²⁹. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ πιστότητα μιᾶς τοπικῆς Ἐκκλησίας στὴν ἀποστολικὴ παράδοση καὶ διδασκαλία εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένη μετὰ τὴν τέλεση τῆς Εὐχαριστίας ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο καὶ δὲν νοεῖται ἀνεξάρτητα ἀπ' αὐτήν. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς οἱ ἐπίσκοποι ὡς διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων εἶναι ὑπεύθυνοι γιὰ τὴ διατήρηση τῆς κοινῆς μετὰ τὴν ἀποστολικὴ πίστη καὶ τὴν εὐαγγελικὴ ζωή³⁰. Στὰ πλαίσια αὐτὰ τῆς ἐπισκοπικῆς εὐθύνης κατανοεῖται καὶ τὸ ἔργο τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, κατὰ τίς ὁποῖες οἱ ἐπίσκοποι, ἀντιμετωπίζοντας ζητήματα πίστεως καὶ ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, θέσπισαν Ὅρους καὶ Κανόνες, συμβάλλοντες μετὰ τὸν τρόπο αὐτὸ στὴν παγίωση τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως³¹.

Μὲ βάση τὰ δεδομένα αὐτὰ τὸ κείμενο ἐπιχειρεῖ νὰ ἐμβαθύνει στὴν ἔννοια καὶ τὴν ἐκκλησιολογικὴ σημασία τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς, ἀναπτύσσοντας περισσότερο ὅσα διατυπώθηκαν σχετικὰ μετὰ τὸ θέμα αὐτὸ στὸ κείμενο τοῦ Μονάχου. Ἡ ἔννοια τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς καὶ κατ' ἐπέκταση ἡ ἀποστολικότητα τῆς Ἐκκλησίας συνίσταται, ὅπως τονίζεται σαφῶς στὸ κείμενο τοῦ Νέου Βάλαμο, στὸ γεγονός ὅτι κάθε ἐπίσκοπος διὰ τῆς χειροτονίας του καθίσταται διάδοχος τῶν Ἀποστόλων, ὅποιαδήποτε κι ἂν εἶναι ἡ Ἐκκλησία, τῆς ὁποίας προκάθηται, ἢ τὰ πρεσβεῖα τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς μεταξὺ τῶν ἄλλων τοπικῶν Ἐκκλησιῶν³². Ἐξάλλου ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ σύμφωνα μετὰ τὴν ἀποστολικὴ παράδοση δὲν συνδέεται ἀποκλειστικὰ μετὰ τὸ ἄτομο ποὺ χειροτονεῖται σὲ ἐπίσκοπο, ἀλλὰ μετὰ τὴν κοινότητα τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, γιὰ τὴν μεταδίδεται στὸν χειροτονοούμενο σὲ ἐπίσκοπο μέσω τῆς κοινῆς τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν. Μόνον στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς κοινῆς τῶν ἐπισκοπικῶν ἀξιώμα ἀποτελεῖ τὴν ἐστία καὶ τὸ ἐπίκεντρο τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς³³. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ ἀποστο-

29. Βλ. ὅπ. παρ., III (37), στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 119· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 184· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 562· *Ofo*, 3,2 (1989), σ. 247.

30. Βλ. ὅπ. παρ., III (40), στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 120· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 184· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 562· *Ofo*, 3,2 (1989), σ. 247.

31. Βλ. ὅπ. παρ., IV (54), στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 125· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 187· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 565· *Ofo*, 3,2 (1989), σ. 248.

32. Βλ. ὅπ. παρ., IV (49), στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 123· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 186· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 563· *Ofo*, 3,2 (1989), σ. 248.

33. Βλ. ὅπ. παρ., IV (45), στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 122· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 185· *DWÜ*, Bd. 2, σ. 563· *Ofo*, 3,2 (1989), σ. 248.

λική διαδοχή δὲν εἶναι ἀποκλειστικό προνόμιο οὔτε τῶν τοπικῶν ἐκείνων Ἐκκλησιῶν ποὺ ἀνάγουν ἱστορικά τὴν ἴδρυσή τους στοὺς ἀποστόλους οὔτε τῶν μεμονωμένων ἀτόμων ποὺ χειροτονοῦνται σὲ ἐπισκόπους, ἀλλὰ χαρακτηρίζει χωρὶς διάκριση ὁλόκληρη τὴν Ἐκκλησία σὲ ὅλες τὶς κατὰ τόπους ἐκφάνσεις της, λόγῳ ἀκριβῶς τῆς κοινωνίας τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν μεταξύ τους.

Ὁ ἐπίσκοπος ποὺ καθίσταται διὰ τῆς χειροτονίας του διάδοχος τῶν Ἀποστόλων ὀφείλει, ὅπως ἐπισημαίνεται στὸ κείμενο, ἀφενὸς νὰ μεταδίδει ἀπαρχάρακτη τὴν ἀποστολικὴ διδασκαλία καὶ ἀφετέρου νὰ μιμῆται τὸ βίο καὶ τὰ ἔργα τῶν Ἀποστόλων. Κι αὐτὸ γιατί ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ σύμφωνα μὲ τὴ βιβλικὴ καὶ πατερικὴ παράδοση τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας δὲν συνεπάγεται μόνο τὸ καθῆκον τοῦ ἐπισκόπου νὰ ἀποτελεῖ μάρτυρα καὶ ἐγγυητὴ τῆς πίστεως στὴν τοπικὴ Ἐκκλησία του, προκειμένου νὰ διατηρεῖ τὴν πιστότητά της στὴ διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑποχρέωσή του νὰ μιμῆται τοὺς κόπους καὶ τὰ παθήματά τους γιὰ τὴ διακονία τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὴν προστασία τοῦ ποιμνίου του. Μάλιστα κατὰ τὴν Α΄ Ἐπιστολὴ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ νοεῖται καὶ ὡς μίμηση τῶν ἔργων ἐλέους καὶ συναντιλήψεως, προστασίας τῶν ἀδυνάτων, διαρκοῦς φροντίδας γιὰ τοὺς πιστοὺς, ὥστε ὁ ἐπίσκοπος νὰ ἀποβαίνει ἔτσι τύπος τοῦ ποιμνίου του. Τὸ διττὸ αὐτὸ χαρακτῆρα τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς τονίζει πολὺ εὐγλωττα ὁ ἅγ. Εἰρηναῖος, λέγοντας τὰ ἐξῆς: «Οὗ γὰρ τὰ χαρίσματα τοῦ Θεοῦ ἐτέθη, ἐκεῖ μαθεῖν δεῖ τὴν ἀλήθειαν, παρ' οἷς καὶ ἡ τῶν ἀποστόλων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διαδοχὴ καὶ τὸ ὑγιὲς καὶ ἀκατάγνωστον τῆς ἀναστροφῆς καὶ τὸ ἀκαπήλευτον καὶ ἄφθαρτον τοῦ λόγου συνέστηκεν» (*Ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως* IV, 26, 5)³⁴.

Κατὰ συνέπεια, ὅπως προκύπτει σαφῶς ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ Νέου Βάλαμο, ἡ ἀποστολικότητα μιᾶς τοπικῆς Ἐκκλησίας δὲν ἐξαρτᾶται ἀπλῶς ἀπὸ τὴν ἱστορικότητα τῆς ἰδρύσεώς της ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους, ἀλλὰ κυρίως καὶ κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ τὴν ἀποστολικὴ διαδοχὴ ποὺ κληρονομεῖ ὁ ἐπίσκοπός της κατὰ τὴ χειροτονία του, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν πιστότητά της στὴν παράδοση καὶ τὴ διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων.

34. Βλ. ὅπ. παρ., IV (50), στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 123· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 186· DWÜ, Bd. 2, σ. 563 ἐξ.: OFO, 3,2 (1989), σ. 249.

δ. Τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας (2007)

Τὸ κείμενο αὐτὸ μὲ θέμα «Ἐκκλησιολογικαὶ καὶ κανονικαὶ συνέπειαι τῆς μυστηριακῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκκλησιαστικὴ κοινωνία, συνοδικότης καὶ αὐθεντία»³⁵ ἐγκρίθηκε μετὰ τὴν ἐπανέναρξη τοῦ διαλόγου τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 2006 κατὰ τὴ Ι΄ Γενικὴ Συνέλευση τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς ποὺ συνήλθε μεταξὺ 8 καὶ 14 Ὀκτωβρίου 2007 στὴ Ραβέννα τῆς Ἰταλίας³⁶. Ὅπως δείχνει τὸ θέμα του, τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας συνεχίζει ἀπὸ ἄποψη ἐκκλησιολογικὴ τὰ κείμενα τοῦ Μονάχου, τοῦ Βαρί καὶ τοῦ Νέου Βάλαμο, ἐξετάζοντας τὸ θέμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, τῆς συνοδικότητος καὶ τῆς αὐθεντίας ὡς ἐκκλησιολογικῶν καὶ κανονικῶν συνεπειῶν τῆς μυστηριακῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας σὲ τοπικὸ, ἐπαρχιακὸ καὶ παγκόσμιο ἐπίπεδο, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Τριαδολογίας καὶ κυρίως τῆς εὐχαριστιακῆς Ἐκκλησιολογίας τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαιρέτης Ἐκκλησίας³⁷.

35. Ὁλόκληρο τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας βλ. «Ecclesiological and canonical Consequences of the sacramental Nature of the Church. Ecclesial Communion, Conciliarity and Authority» (Ravenna, 13 October 2007), στὸ <http://www.ec-patr.org/docdisplay>, σ. 1-11. Ἑλληνικὴ μετάφραση τοῦ κειμένου τῆς Ραβέννας βλ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. Δ., «Ἡ ἐπανέναρξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου μετὰ τῆ Ρωμαιοκαθολικῆ Ἐκκλησίας. Τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας», στὸ *Θεολογία*, σ. 78 κ.έ.: τοῦ ἴδιου, *Ὁρθοδοξία καὶ σύγχρονοι διάλογοι*, Ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 269 κ.έ.

36. Βλ. «Joint International Commission for the Theological Dialogue between the Orthodox Church and the Roman Catholic Church. Tenth Plenary Session. Ravenna, Italy, 8-14 October 2007. Communiqué», στὸ <http://www.ec-patr.org/docdisplay>, σ. 1. Βλ. ἐπίσης ΜΑΡΤΖΕΛΟΣ G. D., «Die Wiederaufnahme des theologischen Dialoges der Orthodoxen mit der Römisch-katholischen Kirche – Das Dokument von Ravenna (2007)», στὸ *Pro Oriente Jahrbuch (Wien, Salzburg, Graz, Linz)*, hrsg. von der Stiftung Pro Oriente, Wien 2009, σ. 153 κ.έ.: ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. Δ., *Ὁρθοδοξία καὶ σύγχρονοι διάλογοι*, Ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 240 κ.έ.

37. Στὸ σημεῖο αὐτὸ, λόγῳ τῆς σύγχυσης καὶ τῶν ἐσφαλμένων ἐντυπώσεων ποὺ δημιουργήσαν στὸν ἑλληνορθόδοξο χῶρο οἱ παρατηρήσεις τοῦ καθηγητῆ κ. Δ. Τσελεγγίδη σχετικὰ μὲ τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας (βλ. ΤΣΕΛΕΓΓΙΔΗ Δ., «Ὁρθόδοξοι προβληματισμοὶ μὲ ἀφορμὴ τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας», στὸ *Ἐν Συνειδήσει (Οἰκουμενισμός: Ἱστορικὴ καὶ κριτικὴ προσέγγιση)*, Ἑκτακτὴ ἔκδοση τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Μεγάλου Μετέωρου, Ἅγια Μετέωρα, Ἰούnius 2009, σ. 100 κ.έ.), ὀφείλουμε καθηκόντως νὰ τονίσουμε ὅτι οἱ ἀπόψεις τοῦ συναδέλφου ποὺ συνοψίζονται στὴ θέση του ὅτι στὸ κείμενο αὐτὸ «ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησιολογία ἐπεκτείνεται καὶ ἐφαρμόζεται ἀνεπίτρεπτα καὶ στοὺς ἑτεροδόξους», καὶ μάλιστα «ἀπροϋπόθετα, χωρὶς δηλαδὴ νὰ λαμβάνονται ὑπόψη οἱ ὑφιστάμενες δογματικὲς διαφορὲς, πράγμα ποὺ νομιμοποιεῖ ἐκκλησιολογικὰ τὴν ἑτε-

Ἡ ἀποστολική διαδοχή σύμφωνα μὲ τὸ κείμενο ἀποτελεῖ τὸ πλαίσιο, μέσα στὸ ὁποῖο κατανοεῖται τὸ ἰδιαίτερο καθήκον τῶν ἐπισκόπων στὰ πλαίσια τῆς συνοδικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως αὐτὸ διαγράφεται ἤδη μέσα στὸ κείμενο τοῦ Νέου Βάλαμο. Κατὰ τὸ κείμενο αὐτὸ οἱ ἐπίσκοποι ὡς διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων εἶναι ὑπεύθυνοι γιὰ τὴν κοινωνία στὴν ἀποστολική πίστη καὶ γιὰ πιστότητα στὶς ἀπαιτήσεις ἐνὸς βίου σύμφωνα μὲ τὸ Εὐαγγέλιο³⁸. Αὐτὴ ἡ προσκόλλησις στὴν ἀποστολική κοινωνία, ὅπως ἐπισημαίνεται ἤδη στὸ κείμενο τοῦ Μονάρχου³⁹ καὶ ἐπαναλαμβάνεται ἐν προκειμένῳ αὐτολεξεῖ, συνδέει τὸ σύνολο τῶν

ροδοξία καὶ τὴν ἐξισώνει μὲ τὴν Ὁρθοδοξία» (ὅπ. παρ., σ. 110), συνιστοῦν πλήρη παρανόηση τῶν θέσεων τοῦ ἐν λόγῳ κειμένου. Κι αὐτὸ γιὰτὶ μὲ τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας, ὅπως διαπιστώνει ὁ προσεκτικὸς καὶ καλοπροαίρετος ἀναγνώστης, ὄχι μόνον δὲν ἐπιχειρεῖται ἀπὸ πλευρᾶς ὀρθοδόξου κάποια ἐπέκτασις ἢ ἐφαρμογὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησιολογίας στὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἀλλὰ οὔτε καὶ κάποια ἐκκλησιολογικοῦ περιεχομένου ἀξιολόγησις τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ὡς πρὸς τὸ ἂν λ.χ. ἀνήκει στὴ Μία, Ἁγία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ἢ ἂν ἔχει ἔγκυρα Μυστήρια, σωστικὴ χάρις κλπ., ὅπως ἀφήνει νὰ ἐννοηθεῖ ἐσφαλμένα ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος (ὅπ. παρ., σ. 105 κ.έ.). Τὸ κείμενο αὐτὸ, ὅπως ἄλλωστε καὶ τὰ προηγούμενα κείμενα τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου, δὲν ἔχουν σκοπὸ νὰ προβοῦν σὲ κάποια ἐκατέρωθεν δογματικὴ ἀξιολόγησις τῶν δύο διαλεγόμενων Ἐκκλησιῶν· στόχος τους εἶναι ἀπλῶς καὶ μόνον νὰ περιγράψουν μέσῳ τῶν διαφόρων θεμάτων πού πραγματεύονται τὴ δογματικὴ καὶ ἰδιαίτερα τὴν ἐκκλησιολογικὴ αὐτοσυνειδησία τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας, ἢ ὅποια βέβαια, ὅπως πιστεύουν καὶ οἱ δύο πλευρᾶς, ἀντικατροπρίζει καὶ τὴ δική τους δογματικὴ καὶ ἰδιαίτερα ἐκκλησιολογικὴ αὐτοσυνειδησία. Κατὰ συνέπεια τόσο τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας ὅσο καὶ τὰ προηγούμενα κείμενα τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζονται ἐπιφυλακτικὰ ὡς πρὸς τὶς δογματικὰς θέσεις, ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος (ὅπ. παρ., σ. 104)· κι αὐτὸ γιὰτὶ κρινόμενες οἱ θέσεις αὐτὲς ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου ἐκφράζουν πλήρως τὴ δογματικὴ αὐτοσυνειδησία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Μὲ ἄλλα λόγια ἐκεῖνο πού θὰ πρέπει νὰ μᾶς ἐνδιαφέρει στὸ Θεολογικὸν Διάλογον μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία εἶναι ἂν τὶς θέσεις αὐτὲς τὶς ἀσπάζονται καὶ οἱ ρωμαιοκαθολικοὶ συνομιλητὲς μας. Κι ἂν προκύπτει ἀπὸ τὰ Κοινὰ Κείμενα ὅτι τὶς ἀσπάζονται, τόσο τὸ καλύτερον γιὰ μᾶς καὶ γιὰ τὴν πορεία τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου. Ἄν κανεὶς δὲν λάβει σοβαρὰ ὑπόψιν τοῦ τῆς βασικῆς αὐτῆς παράμετρο πού συνιστᾷ τὸ πλαίσιον τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἢ παρανόησις τῶν ἐν λόγῳ κειμένων εἶναι ἀναπόφευκτὴ καὶ ἢ ὅποια ἐπιχειρηματολογία πού στηρίζεται σ' αὐτὴ τὴν παρανόησις καὶ στρέφεται κατὰ τοῦ Θεολογικοῦ αὐτοῦ Διαλόγου εἶναι τελειῶς ἐσφαλμένη καὶ ἀνεπίτρεπτη γιὰ τὰ ἀκαδημαϊκὰ δεδομένα.

38. Βλ. «Κείμενο τῆς Ραβέννας», I, 1 (8), στὸ ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. Δ., «Ἡ ἐπανάραξις τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Τὸ Κείμενον τῆς Ραβέννας», ὅπ. παρ., σ. 78· τοῦ ἴδιου, *Ὁρθοδοξία καὶ σύγχρονοι διάλογοι*, Ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 274. Πρβλ. στὸ σημεῖον αὐτὸ τὸ «Κείμενον τοῦ Νέου Βάλαμο», III (40), στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 120· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 184· DWÜ, Bd. 2, σ. 562· OFO, 3,2 (1989), σ. 247.

39. Βλ. «Κείμενον τοῦ Μονάρχου», III, 4, στὸ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ὅπ. παρ., σ. 60· SALACHAS D., ὅπ. παρ., σ. 165· DWÜ, Bd. 2, σ. 539· OFO, 3,2 (1989), σ. 227.

ἐπισκόπων μεταξύ τους, συνδέοντας τις ἐπισκοπές τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, στίς ὁποῖες προΐστανται, μὲ τὸ σύλλογο τῶν Ἀποστόλων. Κι αὐτὸ γιατί και οἱ ἐπίσκοποι συγκροτοῦν ἐπίσης ἓνα σύλλογο πού εἶναι ριζωμένος ἀπὸ τὸ Ἁγ. Πνεῦμα στὴν ἀποστολική κοινότητα, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ μοναδικὸ μάρτυρα τῆς πίστεως⁴⁰.

Ἐξάλλου ἡ ἐξουσία, τὴν ὁποία ἔλαβε ὁ Χριστὸς ἀπὸ τὸ Θεό-Πατέρα και τὴν ὁποία συμμερίστηκε διὰ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος μὲ τοὺς Ἀποστόλους, τὴ μεταβίβασε διὰ μέσου αὐτῶν στοὺς ἐπισκόπους, πού ὑπῆρξαν οἱ διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων, και διὰ μέσου αὐτῶν σ' ὁλόκληρη τὴν Ἐκκλησία. Τὸ περιεχόμενο τῆς ἐξουσίας αὐτῆς συνίσταται στὴ διακήρυξη και τὴ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου, στὸν ἀγιασμὸ διὰ τῶν μυστηρίων, και ἰδιαίτερα διὰ τῆς θείας Εὐχαριστίας, και στὴν ποιμαντικὴ καθοδήγηση τῶν πιστῶν⁴¹. Θεμέλιο τῆς ἐξουσίας αὐτῆς εἶναι ὁ ἀποκεκαλυμμένος Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὅπως τὸν κατανόησε ἡ Ἐκκλησία διὰ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος, παραλαμβάνοντας τὴ ζωντανὴ παράδοση ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους, στὴν καρδιὰ τῆς ὁποίας βρίσκεται ἡ θεία Εὐχαριστία⁴². Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτὴ ἡ ἐξουσία τῆς Ἐκκλησίας ἔχει σωτηριολογικὴ προοπτικὴ και σ' αὐτὴν συντείνουν τόσο ἡ διακηρυσσόμενη πίστη ὅσο και τὰ τελούμενα μυστήρια πού συνδέονται ἄρρηκτα μὲ τὴν ἀποστολικὴ διαδοχὴ⁴³.

Ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ και γενικότερα ἡ ἀποστολικότητα τῆς Ἐκκλησίας πού μαρτυρεῖται και ἐκφράζεται σὲ τοπικὸ ἐπίπεδο ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο και τὴ

40. Βλ. «Κείμενο τῆς Ραβέννας», I, 1 (9), στὸ ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. Δ., «Ἡ ἐπανάραξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας», ὅπ. παρ., σ. 81· τοῦ ἴδιου, *Ὁρθοδοξία και σύγχρονοι διάλογοι*, Ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 274.

41. Βλ. «Κείμενο τῆς Ραβέννας», I, 1 (12), στὸ ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. Δ., «Ἡ ἐπανάραξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας», ὅπ. παρ., σ. 82 ἔξ.· τοῦ ἴδιου, *Ὁρθοδοξία και σύγχρονοι διάλογοι*, Ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 275 ἔξ.

42. Βλ. «Κείμενο τῆς Ραβέννας», I, 2 (15), στὸ ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. Δ., «Ἡ ἐπανάραξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας», ὅπ. παρ., σ. 84· τοῦ ἴδιου, *Ὁρθοδοξία και σύγχρονοι διάλογοι*, Ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 278.

43. Βλ. «Κείμενο τῆς Ραβέννας», I, 2 (16), στὸ ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. Δ., «Ἡ ἐπανάραξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας», ὅπ. παρ., σ. 85· τοῦ ἴδιου, *Ὁρθοδοξία και σύγχρονοι διάλογοι*, Ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 278 ἔξ.

συνηγμένη περί αὐτὸν κοινότητα πρὸς τέλεση τῆς Εὐχαριστίας συνιστᾶ κατὰ τὸ Κείμενο τῆς Ραβέννας τὸ κριτήριο, μὲ βάση τὸ ὁποῖο ἐντοπίζεται καὶ προσδιορίζεται ἡ Ἐκκλησία. Ὅπως ἀναφέρεται χαρακτηριστικά, «Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει ὅπου ὑπάρχει κοινότης συνηγμένη ἐν τῇ Εὐχαριστία, εἰς τὴν ὁποίαν προεξάρχει ἀπ' εὐθείας ἢ μέσῳ τῶν πρεσβυτέρων του ὁ νομίμως χειροτονηθεὶς ἐν τῇ ἀποστολικῇ διαδοχῇ ἐπίσκοπος, ὁ ὁποῖος διδάσκει τὴν παραληφθεῖσαν ἐκ μέρους τῶν Ἀποστόλων πίστιν, ἐν κοινωνίᾳ μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν των»⁴⁴. Ἔχουμε τὴ γνώμη ὅτι ἡ ἐκκλησιολογικὴ αὐτὴ θέση συνιστᾶ ἀπὸ ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς σαφὴ ἐκκλησιολογικὴ πρόοδο σὲ σχέση μετὰ ἀντίστοιχες θέσεις ποὺ διατυπώθηκαν μετὰ τὸ Διάταγμα περὶ Οἰκουμενισμοῦ («Unitatis redintegratio») καὶ τὸ κείμενο «Lumen gentium» τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου καὶ κυρίως μετὰ τὴ Διακήρυξη «Dominus Jesus» (6 Αὐγούστου 2000)⁴⁵.

Ἐνῶ στὰ ἀνωτέρω κείμενα μὲ βάση τὴν αὐτοσυνειδησία τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας τονίζεται σαφῶς ὅτι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ «ὑφίσταται» ἢ ἀλλιῶς «ἔχει τὴ συγκεκριμένη τῆς ὑπαρξῆς (subsistit in) στήν Καθολικὴ Ἐκκλησία, ποὺ διοικεῖται ἀπὸ τὸ διάδοχο τοῦ Πέτρου καὶ ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους ποὺ βρίσκονται σὲ κοινωνία μαζί του»⁴⁶, ἢ ἀνωτέρω ἐκκλησιολογικὴ θέση τοῦ κειμένου τῆς Ραβέννας (§ 18), στηριζόμενη στήν Ἐκκλησιολογία τῆς κοινωνίας, καὶ ἰδιαίτερα στήν εὐχαριστιακὴ Ἐκκλησιολογία τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας, εἶναι πιὸ προχωρημένη ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιολογία τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου καὶ τὴ Διακήρυξη «Dominus Jesus». Μὲ ἄλλα λόγια τὸ κριτήριο γιὰ τὴν ὑπαρξῆ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι ἐν προκειμένῳ ἡ Ἐκκλησία ποὺ ποιμαίνεται ἀπὸ τὸ διάδοχο τοῦ ἀποστόλου Πέτρου καὶ τοὺς ἐπισκόπους ποὺ βρίσκονται σὲ κοινωνία μετὰ αὐτόν, ἀλλὰ ἡ εὐχαριστιακὴ σύναξη, στήν ὁποία προεξάρχει εἴτε ἀπευθείας εἴτε μέσῳ τῶν πρεσβυτέρων του ὁ ἐπίσκοπος

44. Βλ. «Κείμενο τῆς Ραβέννας», Π, 1 (18), στὸ ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. Δ., «Ἡ ἐπανάραξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου μετὰ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας», ὅπ. παρ., σ. 85 ἐξ.: τοῦ ἴδιου, Ὁρθοδοξία καὶ σύγχρονοι διάλογοι, Ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 280.

45. Βλ. σχετικὰ ΤΣΟΜΠΑΝΙΔΗ ΣΤ. Χ., Ἡ Διακήρυξη «Dominus Jesus» καὶ ἡ οἰκουμενικὴ σημασία τῆς. Ἀπὸ τὸ οἰκουμενικὸ ἄνοιγμα στήν ἐκκλησιολογικὴ ἀποκλειστικότητα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 11.

46. Βλ. *Lumen gentium*, § 8. Πρβλ. καὶ *Unitatis redintegratio*, § 3. Βλ. καὶ ΤΣΟΜΠΑΝΙΔΗ ΣΤ. Χ., ὅπ. παρ., σ. 55 κ.έ., 66 ἐξ.

πού ἔχει μέσῳ τῆς χειροτονίας του τὴν ἀποστολικὴ διαδοχὴ καὶ διδάσκει τὴν παραληφθεῖσα ἐκ μέρους τῶν Ἀποστόλων πίστι, εὐρισκόμενος σὲ κοινωνία μὲ τοὺς λοιποὺς ἐπισκόπους καὶ τὶς τοπικὲς ἐκκλησίες τους. Τὸ σημαντικὸ στὴν προκειμένη περίπτωση εἶναι ὅτι τὸ κριτήριό αὐτὸ ὄχι μόνον δὲν προσκρούει στὴν αὐτοσυνειδησία καμῖς ἀπὸ τὶς δύο διαλεγόμενες Ἐκκλησίες, ὅπως φαίνεται ἤδη στὴ μοναδικὴ ὑποσημείωση πού ὑπάρχει στὸ ἐν λόγω κείμενο, ἀλλὰ θέτει γενικότερα καὶ τὶς βασικὲς προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἀναγνώριση μιᾶς κοινότητας ὡς Ἐκκλησίας, ἀφήνοντας ὡστόσο ἐλεύθερο τὸ πεδίο τοῦ διαλόγου σχετικὰ μὲ τὸ ἂν καὶ κατὰ πόσον ἡ κοινότητα αὐτὴ, πού θεωρεῖται ἐπὶ τῆ βάσει τῶν ἀνωτέρω προϋποθέσεων ὡς Ἐκκλησία, διδάσκει ὀρθὰ ἢ ὄχι τὴν ἐκ μέρους τῶν Ἀποστόλων παραληφθεῖσα πίστι⁴⁷.

Μὲ βάση τὴν ἀνωτέρω πολὺ σημαντικὴ ἐκκλησιολογικὴ θέση πού διατυπώθηκε στὸ διάλογο ὄχι μόνον ὁ πρῶτος σὲ περιφερειακὸ ἢ σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο, ἀλλὰ κάθε ἐπίσκοπος, ὅπως τονίζεται στὸ κείμενο, εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ ὁλόκληρη τὴν Ἐκκλησία μαζί μὲ τοὺς συνεπισκόπους του πού συμμετέχουν ἀπὸ κοινῆς στὸ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ ἀποστολικὸ λειτουργημᾶ, δηλ. στὸ λειτουργημᾶ τοῦ ἐπισκόπου⁴⁸. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ἡ οἰκουμενικότητα τῶν ἀποφάσεων μιᾶς Συνόδου σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο ἀναγνωρίζεται μόνον ἐφόσον ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ στὸ σύνολό του ἀναγνωρίσει στὶς ἀποφάσεις αὐτὲς τὴ μία καὶ ἀναλλοίωτη ἀποστολικὴ πίστι τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, τῆς ὁποίας διδάσκαλοι καὶ θεματοφύλακες εἶναι οἱ ἐπίσκοποι⁴⁹.

47. Βλ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. Δ., «Ἡ ἐπανάραξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας», ὅπ. παρ., σ. 70 κ.έ.: τοῦ ἴδιου, *Ὁρθοδοξία καὶ σύγχρονοι διάλογοι*, Ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 258 κ.έ.: ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. Δ., «Die Wiederaufnahme des theologischen Dialogs der Orthodoxen mit der Römisch-katholischen Kirche – Das Dokument von Ravenna (2007)», στὸ *Pro Oriente Jahrbuch (Wien, Salzburg, Graz, Linz)*, hrsg. von der Stiftung Pro Oriente, Wien 2009, σ. 160 ἐξ.

48. Βλ. «Κείμενο τῆς Ραβέννας», ΙΙ, 2 (27), στὸ ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. Δ., «Ἡ ἐπανάραξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας», ὅπ. παρ., σ. 89: τοῦ ἴδιου, *Ὁρθοδοξία καὶ σύγχρονοι διάλογοι*, Ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 284.

49. Βλ. «Κείμενο τῆς Ραβέννας», ΙΙ, 3 (37), στὸ ΜΑΡΤΖΕΛΟΥ Γ. Δ., «Ἡ ἐπανάραξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας», ὅπ. παρ., σ. 91 ἐξ.: τοῦ ἴδιου, *Ὁρθοδοξία καὶ σύγχρονοι διάλογοι*, Ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 288 ἐξ.

Συμπέρασμα

Ύστερα από όσα είπαμε, έγινε, πιστεύουμε, σαφές ότι η αποστολικότητα της Ἐκκλησίας, όπως αναπτύσσεται στα τέσσερα προαναφερθέντα κείμενα του Θεολογικού Διαλόγου μεταξύ της Ὁρθοδόξου και της Ρωμαιοκαθολικής Ἐκκλησίας, προσδιορίζεται σε συνάρτηση με τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου καὶ τὸ ρόλο του σε σχέση με τὸ κατ' ἐξοχὴν μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας, τῆ Θ. Εὐχαριστία, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ ἀνεξάρτητα ἀπ' αὐτό. Κι αὐτὸ εἶναι εὐνόητο, γιατί για τοὺς Πατέρες τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας ἡ «μία, ἅγια, καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία», ὅπως διακηρύσσεται καὶ ὁμολογεῖται με τὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως, κατοχυρώνεται, ἐπιβεβαιώνεται καὶ συνεχίζεται διαχρονικὰ με τὴ συμμετοχὴ τῶν πιστῶν στὸ μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ τὴ συσπειρωσὴ τους γύρω ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο. Χωρὶς ἐπίσκοπο καὶ Εὐχαριστία οὔτε ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, οὔτε ἀγιότητα, οὔτε καθολικότητα οὔτε ἀποστολικότητα, οὔτε κὰν Ἐκκλησία δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει.

Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ οἱ δύο Ἐκκλησίες, ἀνακαλύπτοντας τὴ σημασία τῆς εὐχαριστιακῆς Ἐκκλησιολογίας πὸν ἦταν διάχυτη στὴ θεολογία καὶ τὴ συνείδηση τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας, ἔθεσαν τὶς σταθερὲς καὶ ἀδιαμφισβήτητες βάσεις γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν μεταξύ τους διαφορῶν καὶ προβλημάτων στὰ πλαίσια τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου με ἐλπιδοφόρες γιὰ τὸ ἄμεσο μέλλον προοπτικὲς. Γι' αὐτὸ θεωροῦμε πολὺ σημαντικὸ γιὰ τὴν πορεία τοῦ Διαλόγου τὸ γεγονὸς ὅτι καὶ τὸ ἐπόμενο θέμα, πὸν συνεχίζει οὐσιαστικὰ τὸ κείμενο τῆς Ραβέννας, ἀναφερόμενο ἰδιαίτερα στὸ «ρόλο τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης στὰ πλαίσια τῆς κοινωνίας τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν πρώτη χιλιετία», θὰ συζητηθεῖ κατὰ τὸν ἐπόμενο μῆνα στὴν Κύπρο μέσα στὰ ἴδια πλαίσια τῆς εὐχαριστιακῆς Ἐκκλησιολογίας τῆς ἀρχαίας καὶ ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας.